

ratur som genstand, men være empirisk orienteret og undersøge den sociokulturelle betingede anvendelse af kunst- og litteratursystemet i forbindelse med menneskers konstruktion af virkelighed.

Det er anmelderens overbevisning, at Siegfried J. Schmidts programmatisk fremlæggelse af et konstruktivistisk mediekulturvidenskab meget vel kunne blive en af referencepunkterne for en konstruktivistisk taleposition i den danske/nordiske medie- og kommunikationsforskning. Indtil videre er det imidlertid kun tyskkyndige, der har adgang til Schmidts kontroversielle og forfriskende udfordring af den etablerede medieforskning. Tilmed er sproget krævende; det fyger med begreber som iagttagelse, (ud-)differentiering, selvreference og autopoeisis. Derfor savnes der i bogen et stikordsregister, der letter tilgangen til det nye mediekulturvidenskabelige begrebsunivers. Men når dette er den eneste indvending mod bogen, står det vist klart, at undertegnede betragter *Kalte Faszination* som et relevant og skelsættende bidrag til forskningen i mediekulturen.

Roy Langer, Ph.D., adjunkt
Institut for Interkulturel Kommunikation
og Ledelse
Handelshøjskolen i København

Carin Åberg: *The sounds of Radio. On radio as an auditive means of communication.* Stockholm University: Department of Journalism, Media and Communication. 1999, 229 s. + appendix.

En doktorafhandling om radio er ikke hverdagskost i nordisk medieforskning. Og en afhandling, der forsøger teoretisk at trænge ind i, hvordan man kan forstå radiomediets særlige udtryksformer og måder at relatere sig til lytterne på, slet ikke. Men her er den, og lad det være sagt med det samme: Det er både en sprænglærd, inciterende og udfordrende, men samtidig en krævende og besværlig sag at have med at gøre – og som sådan et værk man som radioforsker ganske enkelt ikke kan komme udenom.

Engang for meget længe siden, i begyndelsen af 1970'erne, skrev Jürgen Habermas en større artikel med en på det tidspunkt ganske karakteristisk titel: »Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz«. Det blev siden en meget berømt artikel inden

for den pragmatisk orienterede sprogvidenskab, og gennem tiden er der blevet henvist til den utallige gange. Carin Åbergs afhandling har – sans comparison – noget af den samme germanske, meget tætpakkede og grundige tilløb i sit forsøg på at tage livtag med helt fundamentale teoretiske problemstillinger knyttet til forståelsen af et rent auditivt medie. Det overordnede formål er som allerede antydnet et forsøg på at opbygge et teoretisk grundlag for at kunne forstå det særlige ved radiokommunikation og i forlængelse heraf at præsentere et sæt af begreber og kategorier specielt egnet til radioanalyse. Mere specifikt er formålet at undersøge relationen mellem radioen og dens forskellige former for output og programmer, deres form og indhold, og hvordan man meningsfuldt kan forholde sig til dem som lytter. De hovedspørgsmål, som afhandlingen søger at give et svar på, er:

- Hvad vil det overhovedet sige, at radioen er et lydmedium?
- Hvordan kan ren auditiv kommunikation sættes på begreb?
- Hvilke funktioner opfylder radioen i hverdagslivet?
- Hvordan skal man forstå 'kommunikation', for at begrebet kan dække flest mulige former for radiobrug?
- Hvordan ser forskellige former for radio-output rent faktisk ud som meningsfuld kommunikation?
- Og endelig: Hvordan kan denne kommunikation forstås?

Som det fremgår af den måde, spørgsmålene er formuleret, er det teoretiske udgangspunkt hermeneutisk, og, viser det sig undervejs, med en fænomenologisk toning. Det er den mening eller den betydning, som radioen har for lytteren, det drejer sig om. Desuden afslører spørgsmålene afhandlingens basale disponering. De første fire spørgsmål retter sig først og fremmest mod en teoretisk bestemmelse af mediet og dets udtryksformer og kan siges at udgøre første del, mens de to sidste spørgsmål er mere empirisk-analytiske og skal vise teoriens anvendelighed i praksis.

Afhandlingen indeholder derudover et forholdsvis udførligt appendix, der i detaljer redegør for valget af empirisk materiale og den metode, der er anvendt til at registrere det sammen med de variable, der er blevet brugt. Faktisk er appendixet delt i to, fordi det empiriske arbejde er forløbet ad to omgange, og det indebærer, at man, ud over de

faktuelle oplysninger også får et indblik i den – ret besværlige – proces, der har været forbundet med at udvikle det registreringssystem, som den empiriske analyse er baseret på. Således lykkes den første empiriske analyse kun delvist, og man kan iagttage, hvordan metoden raffineres i anden omgang på baggrund af de indvundne erfaringer. Fremstillingen gør denne metodiske udviklingsproces til en pointe i sig selv, og refleksionerne i forbindelse hermed gør i virkeligheden appendikset til en integreret del af afhandlingen.

Men tilbage til hoveddelen. En af afhandlingens fortjenester er, at den introducerer en lang række radioforskere, hovedsageligt fra Tyskland, som stort set ikke tidligere synes at have været kendt i Skandinavien. Bortset fra Arnheims klassiske studier fra midten af 1930'erne og i nogen grad Maletzke, hvis kommunikationsmodel har haft en vis udbredelse, så trækker afhandlingen bl.a. på forskere som F. Knilli og E. Rohnert om hørespillet, H-J Bucher om programanalyse, D. Schröter om relationerne mellem sekventering, form, indhold og funktion, Schönbach og Goertz om forståelighed og H-J Scheurle om måder at lytte på – blot for at nævne nogle få. Derimod forholder Carin Åberg sig kritisk over for en af de mere kendte angelsaksiske radioforskere, Andrew Crisell. Kritikken går især på, at Crisells semiotiske tilgang giver det verbale sprog prioritet, både som udtryksmiddel i forhold til musik og anden lyd og som grundlæggende kategoriseringsniveau. Som alternativ anføres bl.a. Knilli, der pointerer, at det, der konstituerer radioudtryk, er både sprog, musik og anden lyd, og at det særlige ved radio er, at disse udtryksformer som regel optræder som et konglomerat heraf. Ligeledes tager Carin Åberg afstand fra den journalistiske tilgang, der på samme måde synes at prioritere den verbale dimension og kun ser lyden, enten som noget der forstyrrer og skaber støj på ledningen, eller som noget der kan bruges i det sprogligt formidlede budskabs øjemed.

Carin Åberg følger Knilli og anser grundlæggende radioens udtryk for et samspil mellem sprog, musik og lyd, hvor ingen af de tre udtryksmodi principielt har prioritet, hverken empirisk eller teoretisk. Naturligvis har samspillet sine særlige udformninger og vægtninger inden for bestemte programtyper, men pointen hos Åberg (og Knilli) er, at dette ikke i sig selv begrunder en teoretisk funderet hierarkisering, navnlig ikke når det primære fokus er relationen mellem radio-output og lytter. Omsat i analytiske kategorier

indebærer dette i første omgang etableringen af samlebegreberne 'soundscape' og 'soundshape'. Ved soundscape skal man forstå et synkront snit af det samlede radiofoniske lydbillede bl.a. med henblik på spatialitet (hvad er forgrund, mellemgrund og baggrund?), genre- og programafledte krav til en prioritering af bestemte kommunikationsmodi (enten kognitivt, emotionelt, pragmatisk eller æstetisk orienteret) samt lyttemodus (semantisk, dvs. rettet mod det verbale, kausal, dvs. rettet mod identifikationen af lydkilden, eller selektiv hvor man lytter efter bestemte elementer i et samlet lydbillede, fx et enkelt instrument i en musikudsendelse). Det væsentlige er, at kategorierne ikke blot omfatter, hvad man lytter til, men også hvad man lytter efter. I forhold hertil er soundshape defineret diakront og består af det samlede lydbillede over tid med den udvikling og dynamik i lydbilledet og lyttemodus, dette måtte være forbundet hermed, fx. ændringer i hvad der inden for lytbilledet sættes i forgrund og variation i lytterens koncentration. Radioen kan være en primær aktivitet og dermed noget, lytteren koncentrerer sig om, den kan være en parallelaktivitet, og noget man indimellem koncentrerer sig om, og den kan være en sekundær aktivitet og blot fungere som baggrund.

Tættere på selve programniveauet rettes fokus på form og flow, hvor specifikke soundscapes udgør grundlaget for særlige soundshapes karakteriseret ved tempo, rytme, musikstil, anden lyd, stemmer og sprogbrug. Hvad specielt angår det sproglige, ses det, der siges ikke blot som meddelelse, dvs. formidlet indhold, men også som form med fokus på genre, diskurs og som mundtlig formidling med tilhørende karakteristika, herunder prosodi.

Overordnet ses radio-output og -brug under begrebsparret 'communicatio' og 'communio', dvs. som overført (conveyed) mening og opfattet (perceptual) mening. Formålet hermed er at understrege, at der er knyttet lige så meget mening – om end af en anden art – til hele det nonverbale udtryksrepertoire i radio som til det verbale, og at mening ikke alene er bundet til afsenderinstansen, men nok til intentionalitet. Netop i analysen af de nonverbale er inspirationen først og fremmest af fænomenologisk art, og pointen er, at det ikke så meget drejer sig om at finde ud af, hvad udtryksmidlerne betyder i sig selv som at se på deres betydning i relation til den valgte kommunikationsform og kontekst i øvrigt.

Det kan være vanskeligt på få linjer at sammenfatte det store og ret differentierede begrebsapparat, der sættes op. Men blandt hovedhjørnestenene

er et forsøg på at forstå radioens output under ét som sammensat af en række udtryksmodi – hvoraf den verbale kun er én ud af flere – uden en på forhånd given hierarkisering, at se radioudtrykket som en dynamisk størrelse bundet til tid, og som en kompleks størrelse der implicerer principielt forskellige forståelsesrammer, og som indebærer, at lytteren kan forholde sig til den med varierende grader af opmærksomhed og koncentration.

Det er i opstillingen af og i ræsonnementerne bag det teoretiske apparat afhandlingens største styrke ligger, og i forståelsen af radioen som kommunikation er det her nytænkningen og samtænkningen af de forskellige dimensioner for alvor sætter sig igennem. De efterfølgende analyser kan forekomme en smule blege og generelle i forhold til det niveau, som den teoretiske refleksion befinder sig på. Dog viser analyserne af især de kommercielle musikstationer og deres soundscapes/soundshapes den teoretiske tilgængelighed og styrke noget bedre end de efterfølgende analyser af radioens taleformer og -genrer. Her giver den overvejende kvantitativt definerede analysemetode ikke samme udbytte, og fornemmelsen af manglende dybde og tyngde forstærkes af, at prosodi-analysen delvist har måttet udelades.

Sammenfattende er der imidlertid tale om et spændende og perspektivrigt arbejde. Men som

nævnt også noget besværligt at have med at gøre. Især er fremstillingen sine steder stærkt tynget af den akademiske afhandlingsgenre med mange henvisninger og gennemgange af andres resultater. Indimellem er det vanskeligt at bevare overblikket, og efter min opfattelse kunne en betydelig del have været udeladt til fordel for en stærkere profilering og eksemplifikation af hovedræsonnementet. Dertil kommer, at fremstillingen kan forekomme noget indforstået og lukket, dels fordi arbejdet til en vis grad stadig forekommer at være 'work-in-progress' – ikke på alle områder (og af åbenbare grunde) synes teoriarbejdet at være helt ført til ende, dels fordi en stor del af de teoretikere og forskere, der henvises til og omtales, sammen med den forskningstradition de tilhører, ikke er kendt eller kun er det i meget beskedent omfang. Det er bestemt ikke en bog for nybegyndere, men det fratager selvsagt ikke på nogen måde arbejdet dets afgørende kvalitet: formuleringen af et inciterende bud på en sammenhængende analytisk orienteret teori specifikt rettet mod radioen og dens udtryksformer. Blot kunne man ønske sig, at der snart kom en lettere tilgængelig udgave til glæde for folk uden for den snævrreste fagkreds.

*Ib Poulsen, professor
Danmarks Pædagogiske Universitet*